

بررسی محدودیت‌ها و ظرفیت‌های بین‌المللی جذب سرمایه‌گذاری خارجی در جمهوری اسلامی

ایران (دهه ۱۳۹۰ هجری شمسی)

10.30495/pir.2021.687155

شهرام سعادت‌مند^۱، حسین احمدی^۲، مسعود همت^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۰۵

چکیده

امروزه در روابط بین‌الملل جذب سرمایه‌گذاری خارجی از مهم‌ترین ابزارهای تأمین منابع مالی بین‌المللی در بیشتر کشورها از جمله در جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌گردد. وجود برخی ظرفیت‌ها و یا محدودیت‌های بین‌المللی در هر کشور نیز همواره تأثیرات مهمی بر میزان ورود سرمایه‌گذاری‌های خارجی خواهد داشت. سؤال اصلی این مقاله این است که محدودیت‌های بین‌المللی چه تأثیری بر میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی گذاشته است و ظرفیت‌های افزایش سرمایه‌گذاری خارجی در کشور کدامند؟ هدف این پژوهش شناسایی و معرفی ظرفیت‌ها و محدودیت‌های بین‌المللی جذب سرمایه‌گذاری خارجی به‌ویژه در دهه ۹۰ شمسی کشورمان است. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی-تحلیلی و ابزار گردآوری از نوع مطالعات کتابخانه‌ای و آماری است. فرضیه پژوهش بر این محور تأکید دارد که از منظر بین‌المللی تحریم‌های سیاسی و اقتصادی وضع شده از سوی ایالات متحده آمریکا علیه کشورمان از جمله مهم‌ترین محدودیت‌های بین‌المللی جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران بوده است. نتایج حاصله نشان می‌دهد که چگونگی بهره‌گیری از ظرفیت‌های همکاری اقتصادی و سرمایه‌گذاری با برخی کشورها و نیز ظرفیت‌های اقتصادی ایرانیان مقیم خارج کشور می‌تواند موجب افزایش میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی و متعاقباً غلبه بر محدودیت‌های بین‌المللی را برای جمهوری اسلامی ایران فراهم نماید.

واژگان کلیدی: سرمایه‌گذاری خارجی، محدودیت‌ها و ظرفیت‌های بین‌المللی، جمهوری اسلامی ایران، ایالات متحده آمریکا

^۱ دانشجوی دکتری رشته روابط بین‌الملل، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرضا اصفهان، ایران

^۲ استادیار گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرضا، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)

ahmadi@iichs.ir

^۳ استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرضا، اصفهان، ایران

۱- مقدمه

با مطرح شدن نظریات سیاسی و اقتصادی نئولیبرالیستی از اوایل دهه ۱۹۸۰ و روند روبه رشد جهانی شدن سیاست و اقتصاد، روش‌های تأمین منابع مالی بین‌المللی به روش‌های غیر قرضی و سرمایه‌گذاری، به تدریج جایگزین روش‌های قرضی و وام گردیدند. سرمایه‌گذاری از مهم‌ترین عناصر افزایش تولید ناخالص ملی و سطح رفاه اجتماعی در کشورهاست و فقدان یا کمبود آن موجب ایجاد دور تسلسل باطل در روند توسعه اقتصادی خواهد شد و متعاقباً سرمایه‌گذاری خارجی نیز می‌تواند به افزایش بهره‌وری و کیفیت کالاهای ساخت داخل، گسترش اشتغال، ایجاد دسترسی به بازارهای جهانی، کمک به افزایش تولید، رفاه اقتصادی، اصلاح نظام مدیریتی، تبادل تجربیات اقتصادی و به‌کارگیری فناوری‌های نوین منجر شود. در همه کشورهای جهان نقش بی‌بدیل سرمایه به‌عنوان موتور رشد و توسعه اقتصادی کشورها در میان نظریه‌پردازان الگوهای رشد اقتصادی مورد قبول قرار گرفته است. از مؤلفه‌های مهم جهانی شدن اقتصاد افزایش روبه رشد جذب سرمایه‌گذاری خارجی به‌ویژه در طی دو دهه گذشته است و اکنون میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی کشورها در کنار پارامترهای تولید ناخالص داخلی و تجارت بین‌الملل در تحلیل‌های اقتصادی به‌ویژه در گزارش سالانه آنکتاد UNCTAD^۱ مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

بنابراین بیشتر کشورها به دلیل نقش بسیار بالای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در تسریع برنامه‌های توسعه اقتصادی، علاقه زیادی به جذب سرمایه‌های خارجی دارند. در همین راستا کشورهای در حال توسعه نیز اقداماتی را در این زمینه به عمل آورده‌اند که از یک طرف شامل ایجاد فضای مناسب داخلی و بستر سازی قانونی و اداری مناسب و ایجاد ساختار اقتصادی مساعد و از طرف دیگر شامل به وجود آوردن فضای مناسب بین‌المللی و از بین بردن هرگونه محدودیت و فشار بین‌المللی است (کاظمی، ۱۳۸۴: ۲).

در مجموع عوامل مهم تأثیرگذار در میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی در یک نوع تقسیم‌بندی شامل عوامل اقتصادی (شامل ظرفیت‌های بالقوه اقتصادی، سرمایه‌گذاری و کسب و کار)، عوامل سیاسی (مرتبط با وضعیت امنیت و اثبات سیاسی یک کشور)، عوامل جغرافیایی و طبیعی (وجود مزیت‌های بالقوه سرزمینی مانند وجود منابع طبیعی و معدنی)، عوامل بین‌المللی (فضای مستعد بین‌المللی، وجود نهادهای بین‌المللی حمایت‌گر، فقدان موانع بین‌المللی)، می‌باشند.

تا به امروز جمهوری اسلامی ایران نیز با دارا بودن ظرفیت‌های مهم داخلی و موقعیت منحصر به فرد ژئواکونومیک و ژئواستراتژیک خود و برای دسترسی به سهمی از حجم بزرگ نقل و انتقال سرمایه در جهان تلاش‌های بسیار زیادی در عرصه داخلی و بین‌المللی انجام داده است؛ اما هنوز سهم آن از جذب سرمایه‌های جهانی بسیار ناچیز است. در همین ارتباط طی سال‌های اخیر تحقیقات و مطالعات بی‌شماری در خصوص ماهیت و آثار سرمایه‌گذاری خارجی و بررسی میزان تأثیرگذاری سرمایه‌گذاری خارجی بر پارامترهای اقتصادی و اجتماعی کشور تدوین گردیده‌اند. برخی از این تحقیقات به دنبال بررسی عوامل تأثیرگذار اقتصادی و سیاسی ورود سرمایه‌های خارجی به عوامل داخلی و ساختاری و نیز برخی از آن‌ها به عوامل خارجی و بین‌المللی پرداخته‌اند. با توجه به تأثیرگذاری عوامل داخلی و بین‌المللی و نیز تلفیقی

1. United Nations Conference on Trade and Development

از این دو عامل به‌عنوان عوامل مهم جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران این پژوهش به دنبال شناسایی و بررسی عوامل مهم اثرگذار بین‌المللی بر میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی در جمهوری اسلامی ایران (در دهه ۹۰) است و با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی و رویکرد نظری به این پرسش اساسی پاسخ دهد که میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران در دهه ۹۰ تا چه حدی تحت تأثیر محدودیت‌های بین‌المللی کشور قرار می‌گیرد؟ و راه‌های بهره‌گیری از ظرفیت‌های بین‌المللی در راستای افزایش میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کشورمان چیست؟ همچنین مهم‌ترین موانع بین‌المللی افزایش میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی کشورمان چیست؟ در پاسخ و با توجه به اینکه این‌جانب به‌عنوان کارشناس ارشد دفتر سرمایه‌گذاری خارجی سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران اشتغال دارم، فرضیه‌ی پژوهش بر این محور تأکید دارد که تحریم‌های سیاسی و اقتصادی وضع‌شده از سوی ایالات‌متحده آمریکا به‌ویژه پس از بحران هسته‌ای ایران از جمله مهم‌ترین محدودیت‌های بین‌المللی جذب سرمایه‌های خارجی در ایران در دهه ۹۰ شمسی بوده اما بهره‌گیری از فرصت‌های همکاری اقتصادی و سرمایه‌گذاری با برخی کشورها و نیز ظرفیت‌های اقتصادی ایرانیان مقیم می‌تواند موجب افزایش میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کشورمان را فراهم نماید. در این مقاله ضمن ارائه دیدگاه‌های نظری و تبیین جایگاه سرمایه‌گذاری خارجی در کشور، معرفی محدودیت‌ها و موانع جذب سرمایه‌گذاری خارجی به بررسی ظرفیت‌های بین‌المللی برای ارتقاء جایگاه سرمایه‌گذاری خارجی کشورمان خواهیم پرداخت.

۲- چارچوب نظری

از چند دهه گذشته تاکنون در روابط بین‌الملل سرمایه‌گذاری خارجی روند رو به افزایش یافته و جهت ارزیابی سرمایه‌گذاری خارجی نظریه‌ها و تئوری‌های مختلفی مطرح گردیده است. این نظریه‌ها مترصد هستند تا سرمایه‌گذاری خارجی، روند شکل‌گیری روش‌های مختلف آن، مزایا و دلایل علاقه شرکت‌ها به انجام سرمایه‌گذاری در خارج از سرزمین اصلی خود و دلایل توفیق برخی از کشورها در جذب سرمایه‌گذاری را تشریح نمایند. اکثر نظریات از حیث طرفداری و یا مخالفت با سرمایه‌گذاری خارجی را می‌توان در سه دسته تقسیم‌بندی کرد. دسته اول، معتقدند سرمایه‌گذاری خارجی در پی کسب قدرت سیاسی و اقتصادی در کشور است که در آن اقدام به سرمایه‌گذاری می‌کنند و حتی ویژگی‌های فرهنگی منحصر به فرد کشور میزبان را نیز ویران می‌سازد. فعالیت شرکت‌های چندملیتی این خطر را دارد که بر روی تراز پرداخت‌ها در طول مدت آثار منفی به‌جای گذارد. البته با روند روزافزون سرمایه‌گذاری خارجی در جهان طرفداران این تفکر در اقلیت بوده و اغلب آن‌ها در نظریات خود تعدیل ایجاد کرده و افراطی‌گری در این خصوص را کنار گذاشته‌اند. (کارو، دومینک، ۱۳۶۷: ۷۷).

نظریه‌پردازان گروه دوم نیز سرمایه‌گذاری خارجی را تأیید و اعتقاد دارند همه فعالیت‌های تجاری و اقتصادی خوب هستند و مانعی نباید در مقابل جریان آزاد سرمایه‌گذاری بین کشورها وجود داشته باشد. گروه سوم که دیدگاه پراگماتیستی و میانه‌رو دارند معتقدند سرمایه‌گذاری خارجی فواید و هزینه‌هایی به همراه دارد و لذا باید به منافع و هزینه‌های آن توجه شود و از سرمایه‌گذاری‌هایی باید به‌خوبی حمایت تا منافع آن بیش از هزینه‌های آن گردد. مرور

نظریه‌های مرتبط با سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نشان می‌دهد که نظریه‌های موجود بر اساس سه نظریه اصلی شکل گرفته است: ۱: نظریه بازار سرمایه بین‌المللی؛^۱ ۲: نظریه بنگاه؛^۲ ۳: نظریه تجارت جهانی.^۳ این نظریه‌ها را می‌توان در دسته‌بندی ذیل مورد بررسی قرار داد:

۱-۲ نظریه‌های نئوکلاسیک و تبیین دلایل جریان سرمایه بین‌المللی

این نظریه‌ها در پاسخ به افزایش جریان سرمایه میان کشورها در دهه‌های ۵۰ و ۶۰ میلادی شکل گرفتند و عموماً به دنبال آن بودند که دلایل و عوامل تعیین‌کننده جریان سرمایه در سطح بین‌المللی را در شرایط بازار کامل توضیح دهند. اولین تلاش‌ها برای توضیح این موضوع «نظریه نرخ‌های بازدهی متفاوت» بود که در اواخر دهه ۱۹۵۰، هنگامی که سرمایه‌گذاری مستقیم آمریکا در صنایع اروپا به شدت افزایش یافت، مطرح گردید. این نظریه استدلال می‌کند که سرمایه به جایی می‌رود که نرخ بالاتری از بازگشت سرمایه داشته باشد و کاهش ریسک ناشی از سرمایه‌گذاری را به‌عنوان دلیل جریان سرمایه مطرح می‌نماید. در ادامه «نظریه تولید و اندازه بازار» شکل گرفت. بر اساس این نظریه رابطه مثبتی بین تولید ناخالص داخلی سرانه و جذب سرمایه‌گذاری خارجی وجود دارد و افزایش انگیزه برای سرمایه‌گذاری خواهد شد (مهر آرا و اسدیان، ۱۳۸۸: ۱۷).

۲-۲ نظریه‌های شرکت‌های چندملیتی و سرمایه‌گذاری خارجی با فرض بازار ناقص

نظریه ورنون،^۴ هایمر^۵ و دانینگ^۶ نظریه‌های اصلی‌اند که رفتار شرکت‌های چندملیتی را پیچیده‌تر و با نگاه اقتصاد خرد دلایل و انگیزه‌های سرمایه‌گذاری خارجی تبیین می‌کنند. نظریه برون‌سازی^۷ بازارها، و فاصله روانی، نظریه‌های مرتبط با تغییرپذیری نرخ ارز و واکنش انحصارات چندجانبه نیز در این چارچوب قرار دارند. در ادامه نظریه‌های چرخه حیات محصول ورنون، سازمان صنعتی هایمر و تئوری التقاطی دانینگ ارائه می‌شود.

- نظریه چرخه حیات محصول ورنون: در سال ۱۹۶۶ ورنون^۸ جهت توضیح سرمایه‌گذاری خارجی شرکت‌های صنعتی آمریکایی در اروپای غربی بعد از جنگ جهانی دوم آن را ارائه داد و معتقد بود که چرخه حیات محصول شامل چهار مرحله نوآوری، رشد، بلوغ و افول است. بنابراین شرکت‌های چندملیتی آمریکایی محصولات خود را در مرحله نوآوری، در کشور خود تولید نموده و از آنجائی که پس از صادرات این محصولات به بازار اروپا، کپی‌برداری از آنها شروع می‌گردید، شرکت‌های آمریکائی تولیدات خود را در مراحل رشد و بلوغ به کشورهای اروپایی منتقل می‌کردند تا ضمن برخورداری از بازار آنها، حقوق مالکیت معنوی محصولات را در اختیار داشته باشند (مجتهدی، ایرج، ۱۳۷۳: ۱۰۰).

¹ International capital market theory

² Theory of the firm

³ International trade theory

⁴ Vernon

⁵ Hymer

⁶ Duning. J.H

⁷ Internalization

⁸ Kuznets, 1953; Vernon, 1966; Hirsch, 1967

- نظریه سازمان صنعتی: هایمر (۱۹۷۶) برای اولین بار استدلال کرد که سرمایه پورتفولیو^۱ با سرمایه‌گذاری مستقیم نباید به یک مفهوم بکار رود. مطابق با این نظریه، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بیشتر توسط شرکت‌ها در تولیدات صنعتی بکار می‌رود، اما در سرمایه‌گذاری پورتفولیو، نهادهای مالی دخیل هستند. او موانعی چون عدم قطعیت^۲، تبعیضات ملی‌گرایانه^۳ و ریسک تبدیل نرخ ارز را برای سرمایه‌گذاری خارجی شناسایی نمود. هایمر دلایل مهم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی علی‌رغم برخی موانع را انتقال رقابت درون صنعت یک کشور به سایر کشورها با غلبه بر شرکت‌های داخلی و جهانی‌سازی تولید توسط شرکت‌ها معرفی می‌کند. (ذوالقدر، ۱۳۸۸: ۸۹-۱۰۷).

- **تئوری التقاطی دانینگ:** نظریه التقاطی دانینگ (۱۹۸۱) بر اساس این نظریه شرکت‌ها هنگامی مبادرت به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌نمایند که سه مزیت مالکیت^۴، موقعیت مکانی^۵ و درونی‌سازی^۶ وجود داشته باشد ولی این شرایط را کافی نمی‌داند. مزیت اول لزوم برخورداری هر شرکت از دارایی‌های خاص و منحصر به فردی است که آن را بر سایر رقبایش برتر می‌کند. در مزیت دوم اینکه هر شرکت باید از مزیت انحصار تولید در یک کشور خارجی خاص برخوردار و نسبت به صدور محصول، برای شرکت سودآورتر باشد و مزیت سوم به این معنی است که یک شرکت بایستی دارایی‌های خود را به جای انتقال به بیرون بنگاه از طریق انعقاد قرارداد و اعطای لیسانس، در داخل شرکت، درونی‌سازی کند (Duning, 1977:243).

۳- منافع و مزایای سرمایه‌گذاری خارجی

جلب سرمایه و سرمایه‌گذاری راهی برای تسریع حرکت اقتصاد به سوی توسعه و ایجاد اشتغال است و می‌تواند به عنوان اهرمی برای توسعه و رشد اقتصادی به کار گرفته شود. علاوه بر این، سرمایه‌گذاری خارجی می‌تواند به اصلاح نظام مدیریتی، تأمین مالی، افزایش صادرات، تبادل تجربیات اقتصادی و به‌کارگیری فناوری‌های نوین منجر شود. در تحقیقی در سال ۱۳۹۰ با مطالعه توصیفی تأثیر سرمایه‌گذاری خارجی در توسعه پایدار کشورهای در حال توسعه نتیجه‌گیری شده است که (۱) دسترسی به سرمایه خارجی در بازارهای بین‌المللی امکان افزایش سرمایه‌گذاری داخلی را بیشتر می‌کند، (۲) اگر از سرمایه‌های خارجی برای سرمایه‌گذاری مولد استفاده شود امکان افزایش تولید در رشد اقتصادی فراهم می‌گردد، (۳) اثربخشی مثبت سرمایه‌های خارجی بر رشد اقتصادی بستگی به سیاست‌گذاری کشورهای میزبان دارد، (۴) برنامه‌ریزی بلندمدت باعث ثبات مناسب‌تری برای استفاده از سرمایه‌گذاری خارجی می‌گردد و (۵) با تأمین امنیت سرمایه‌گذاری خارجی و فراهم آوردن تسهیلات به دور از بروکراسی اداری مقدمات ترغیب سرمایه‌گذار فراهم می‌گردد. روند صعودی ورود سرمایه‌گذاری خارجی به کشورهای در حال توسعه در دهه ۹۰ و هم‌زمان عملکرد خوب کشورهای در حال توسعه از لحاظ رشد اقتصادی در سال‌های اخیر (کشورهایی نظیر چین، مالزی، کره جنوبی، آرژانتین، اندونزی و...)

1 Portfolio

2 Uncertainty

3 Nationalistic Discrimination

4 Ownership

5 Location

6 Internalization

باعث شد که از سوی بعضی اقتصاددانان این‌گونه عنوان شود که یکی از دلایل رشد اقتصادی، ورود سرمایه‌گذاری خارجی و افزایش آن در این کشورها است. (عبیداوی، ۱۳۹۰: ۴).

بر اساس یافته‌های پیشنهادی آقای «یگانه محلاتی» به این دلیل که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در اکثر موارد اثر مثبت بر رشد اقتصادی دارد و پایدارتر است، مناسب است هدف برنامه‌های جذب سرمایه خارجی بیشتر بر مبنای افزایش امنیت بیشتر و تضمین شده باشد. همچنین در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی باید تأکید بر تشکیل شرکت‌های مشترک بوده تا از این طریق توان مدیریتی و مهارت‌های فنی به واحدهای اقتصادی کشور انتقال و امنیت سرمایه‌گذار به نحوی بیشتر تأمین گردد. (وارسته، ۱۳۹۵: ۸۵).

۴- پیشینه ورود سرمایه‌گذاری خارجی در جمهوری اسلامی ایران

سرمایه‌گذاری خارجی در ایران رامی توان به چهار دوره مختلف می‌توان تقسیم کرد:

دوره اول: سرمایه‌گذاری خارجی و فعالیت اقتصادی خارجیان از آغاز تا سال ۱۳۳۴ ه.ش (تصویب اولین قانون سرمایه‌گذاری) بیشتر به دلیل نفوذ و قدرت استعماری روسیه و بریتانیا در حد واگذاری امتیازات در شمال و جنوب ایران بود. از سال ۱۸۸۱ تا ۱۹۱۲ میلادی تعداد ۲۷ امتیاز و قرارداد از جانب دولت ایران به اتباع روس یا دولت روسیه منعقد شد. موضوع این قراردادها بسیار متنوع بود. بهره‌برداری از خطوط تلگراف، ماهیگیری در دریای خزر، تأسیس بانک استقراضی روسیه در ایران، انحصار حمل‌ونقل و بیمه، استقراض ایران از روسیه، انتقال نفت انزلی به رشت و احداث راه‌آهن جلفا- تبریز (کاظمی، ۱۳۸۴: ۱۰۴).

تا سال‌های ۳۰ تا ۳۲ بیم از ملی شدن باعث شد سرمایه‌گذاری خصوصی خارجی در قالب شرکت‌های ایرانی به ثبت نرسد ولی با تصویب «قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی» ثبت شرکت‌ها با سهام‌داران سرمایه‌گذاران خصوصی خارجی در ایران افزایش یافت، به‌طوری‌که در سال‌های ۱۳۳۲ و ۱۳۳۴ به ترتیب ۱۰ و ۳۱ شرکت جدید به ثبت رسید. در نتیجه، مجموعاً در این دوره ۱۶۷ شرکت ایرانی با سهام‌داران خصوصی خارجی به ثبت رسیده است (انصاری، ۱۳۷۲: ۲۷۱-۲۷۲).

دوره دوم: سرمایه‌گذاری خارجی از سال ۱۳۳۴ تا سال ۱۳۵۷ (وقوع انقلاب اسلامی ایران): «قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی» مصوب ۱۳۳۴ و آیین‌نامه اجرایی آن مصوب ۱۳۳۵ نقطه عطفی در تاریخ سرمایه‌گذاری خارجی در ایران به وجود آورد. دولت از این طریق بخشی از سرمایه‌های خصوصی و تولیدی خارجی را تحت پوشش گرفت و حمایت‌ها و تسهیلات خاصی برای آنها در نظر گرفت. به این ترتیب از تاریخ تدوین قانون فوق‌الذکر نوع خاصی از سرمایه‌گذاری خصوصی خارجی در کشور به وجود آمد و نوع اصلی آن به کار خود ادامه داد.

دوره سوم: سرمایه‌گذاری خارجی از سال ۱۳۵۷ تا سال ۱۳۷۲: در این دوران بیشتر مصادف با جنگ تحمیلی عراق بر کشورمان بود و تحلیل برخی از رهبران مذهبی، سیاستمداران و روشنفکران این بود که اقتصاد کشور به‌ویژه در بخش صنایع وارداتی زمان شاه و درآمدهای نفتی وابسته است اما در تبیین ریشه‌های وابستگی اختلاف نظر وجود داشت. ولی

اکثراً آن را موجب آسیب‌پذیری اقتصاد کشور می‌دانستند. با شروع جنگ تحمیلی تعدادی از سرمایه‌گذاران خارجی اقدام به خروج سرمایه‌های خود از کشور نمودند و تعداد آن‌ها در پایان سال ۱۳۶۶ به ۱۱۵ مورد کاهش یافت. (کاظمی ۱۳۸۴: ۱۱۲)

دوره چهارم: سرمایه‌گذاری خارجی از سال ۱۳۷۲ تاکنون، با تدوین سیاست‌های باز اقتصادی دولت و تصویب قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، سال ۱۳۷۲ نقطه عطف دیگری در زمینه سرمایه‌گذاری خارجی محسوب می‌شود به این دلیل که مجدداً سرمایه‌گذاری‌های خارجی تحت پوشش قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی مورد پذیرش قرار گرفتند.

در راستای انجام اصلاحات در ساختار اقتصادی کشور و فراهم آوردن بستر قانونی مناسب جهت جذب سرمایه و فناوری خارجی و متحقق توسعه اقتصادی کشور، مجلس شورای اسلامی طرح قانون «تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی» را پیشنهاد و نهایتاً پس از تصویب در سال ۱۳۸۱، جانشین قانون جلب و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۳۴ نمود. قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی و نیز تصویب آئین‌نامه اجرائی آن از سوی دولت، ابهامات و دغدغه‌های سرمایه‌گذاران خارجی را برطرف و روند تقاضا برای سرمایه‌گذاری در ایران را شتاب بخشیده است (دارایی آذربایجان غربی، ۱۳۹۶: ۱۳).

برخی از مزیت‌های قانون مذکور عبارت‌اند از: گسترش حوزه فعالیت سرمایه‌گذاران خارجی به‌ویژه در زیرساخت‌ها؛ فرایند کوتاه و سریع پذیرش و تصویب سرمایه‌گذاری خارجی؛ تأسیس مرکز خدمات سرمایه‌گذاری خارجی؛ معرفی گزینه‌های حقوقی جدید ناظر بر رابطه میان دولت و سرمایه‌گذاری خارجی؛ مجاز شمردن سرمایه‌گذاری دولت‌های خارجی در ایران؛ امکان حل و فصل اختلافات در مجامع بین‌المللی؛ امکان سرمایه‌گذاری مجدد سود سرمایه‌گذاری خارجی و موارد دیگر... (میروسی، ۱۳۹۳: ۲۹).

۵- محدودیت‌های بین‌المللی جذب سرمایه‌گذاری خارجی در جمهوری اسلامی ایران

در یک تقسیم‌بندی محدودیت‌ها و موانع جذب سرمایه در ایران به داخلی و بین‌المللی تقسیم می‌شوند. موانع بین‌المللی بیشتر مرتبط با فضای سیاسی و بین‌المللی است که عمدتاً ناشی از مشکلات جمهوری اسلامی ایران با غرب و به‌ویژه ایالات متحده آمریکا است. ریشه‌های اصلی این اختلافات عبارت‌اند از:

۱-۵ نگرش منفی نسبت به ایدئولوژی و انقلاب اسلامی ایران توسط غرب و ایالات متحده آمریکا

وقوع انقلاب اسلامی در بهمن سال ۱۳۵۷ یکی از بزرگ‌ترین رخداد‌های نیمه دوم قرن بیستم است که با سایر انقلاب‌های جهان شباهتی نداشت. آنچه در ایران در اثر انقلاب اسلامی اتفاق افتاد، نه تنها نظام سیاسی را از یک نظام سلطنتی به نظام جمهوری تبدیل کرد، بلکه این نظام جمهوری همچون سایر جمهوری‌ها نبود. جمهوری اسلامی‌ای بود که تعریف و محتوای خود را در ارزش‌ها و باورهای دین اسلام و تشیع جستجو و تعریف می‌کرد. گستردگی و عمق انقلاب نیز قبل

از هر چیز، ارزش‌های اجتماعی را شامل می‌شد تا جایی که تعدادی همچون احمد بن بلا^۱ از رهبران نهضت استقلال‌طلبانه الجزایر، آن را «نخستین انقلاب مبتنی بر فرهنگ در جهان نامیده‌اند» (محمدی، ۱۳۹۵: ۴۱).

انقلاب اسلامی ایران با شعار نه شرقی و نه غربی به وقوع پیوست و آمریکا و شوروی به زودی با آن به مخالفت برخاستند. آمریکا هر چند بر اساس نگرش دوقطبی نگران نفوذ شوروی در ایران و حمایت آنان از روحانیون بود ولی در عمل کارشناسان وزارت امور خارجه آمریکا بر این اعتقاد بودند که شکل‌گیری انقلاب ایران امری ذاتی بوده و بر اساس ضرورت‌های جامعه ایران تحقق یافت (کدی، ۱۳۷۹: ۲۱۳). از نظر ایرانیان دخالت‌های مستقیم و غیرمستقیم آمریکا به‌ویژه اقدامات سه دهه پس از پیروزی انقلاب، مانند حمایت از گروه‌های تجزیه‌طلب و ضدانقلاب، عملیات نظامی طبس، کودتای نوژه، ایفای نقش مؤثر در جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، حمایت از اقدامات اسرائیل علیه اسلام و مسلمانان، تحریم ایران (تحریم تسلیحاتی، اقتصادی و فناوری) و... لزوم عمل تقابل ایران در برابر آمریکاست (سبزیان موسوی آبادی، موسویان، ۱۳۸۸: ۳۰-۳۱).

۵-۲ ترسیم چهره غیرواقعی از جمهوری اسلامی ایران (ایران هراسی)

نگرش منفی بیشتر غرب به‌ویژه ایالات‌متحده آمریکا نسبت به انقلاب اسلامی ایران، موجب اجرای برنامه‌های گسترده تبلیغاتی و ترسیم چهره غیرواقعی از انقلاب اسلامی ایران در ذهن جهانیان گردید که موجب ترس سرمایه‌گذاران خارجی و عدم تمایل آنان به سرمایه‌گذاری در ایران از سال‌های اولیه انقلاب اسلامی شد. آمریکایی‌ها صراحتاً شرکت‌ها را از سرمایه‌گذاری در ایران منع و مشمول تحریم‌های یک‌جانبه خود می‌نمایند. این امر تاکنون تهدیدی جدی برای سرمایه‌گذاری در ایران خصوصاً برای شرکت‌های بزرگ محسوب می‌شود و ضروری است تا جهت مقابله با آن تمهیدات مناسبی ایجاد گردد. تأکید دائمی ایالات‌متحده آمریکا بر نقض توافق هسته‌ای توسط ایران و تهدید امنیت ملی آمریکا و حمایت از گروه‌های تروریستی، تکرار اتهام به ایران در جهت تلاش برای بی‌ثباتی منطقه، قرار دادن نام ایران در کنار کره شمالی، قرار دادن ایران در لیست کشورهای بی‌ثباتی که اتباع آن‌ها از سفر به آمریکا منع شده‌اند، بزرگ‌نمایی و تهدید جلوه دادن برنامه موشکی ایران همه از مصادیق سیاست ایران هراسی غرب است.

در طی سال‌های پس از انقلاب اسلامی ایران تا به امروز، سلطه کشورهای غربی و در رأس آن‌ها ایالات‌متحده آمریکا بر مجامع و سازمان‌های بین‌المللی، موجب گردید که آن‌ها گزارش‌هایی را در زمینه‌های مختلف سیاسی، هسته‌ای، حقوق بشر، زنان و... علیه ایران منتشر نمایند که موجب افزایش تضادها و اختلافات فی‌مابین انقلاب اسلامی و نیز بلندتر شدن دیوار بی‌اعتمادی با غرب و متعاقباً نگرانی سرمایه‌گذاران خارجی جهت حضور در جمهوری اسلامی ایران گردیده است. از دید مقامات آمریکا بعد از انقلاب اسلامی، ایران با هدف هژمونی بر منطقه، همواره درصدد دستیابی به تسلیحات هسته‌ای بوده است که این خود تغییر موازنه‌ی قدرت را در پی خواهد داشت و می‌تواند شرایط بازدارندگی را تغییر دهد (مهدی زاده، سعید زاده، ۱۳۸۸: ۶۷).

¹ Ben Bella

۳-۵ اعمال تحریم‌های ظالمانه اقتصادی بین‌المللی

تحریم‌های اقتصادی بین‌المللی از حیث واضعان آن‌ها به سه دسته تقسیم می‌شوند: تحریم‌های یک‌جانبه دولت‌ها علیه یکدیگر، تحریم‌های چندجانبه یا منطقه‌ای مانند تحریم‌های اتحادیه اروپا علیه ایران و تحریم‌های همه‌جانبه سازمان ملل متحد (مروج، ۱۳۹۳: ۵). در منابع مختلف، شیوه‌های متفاوتی برای تحریم ذکر شده است. شیوه اعمال تحریم اقتصادی به سه روش بایکوت^۱، توقیف^۲ و مالی^۳ انجام می‌پذیرد. روش بایکوت، به ممنوعیت واردات یک یا چند کالا از کشور هدف اطلاق می‌شود. این نوع تحریم باعث کاهش تقاضا برای کالاهای مهم صادراتی کشور هدف می‌شود. بایکوت به کاهش تولید، درآمد ارزی و در نتیجه کاهش توانایی کشور هدف برای خرید کالاهای اساسی مورد نیاز منجر می‌گردد. در تحریم از طریق توقیف، صادرات کالاهای مهم به کشور هدف ممنوع می‌شود. همه این شیوه‌ها علیه جمهوری اسلامی ایران تاکنون مورد استفاده قرار گرفته است. تحریم مالی، تأمین منابع مالی، وام‌دهی و یا سرمایه‌گذاری در کشور هدف را تعلیق و یا محدود می‌کند. کشورهای تحریم‌کننده می‌توانند محدودیت‌های بی‌شماری را بر پرداخت‌های بین‌المللی کشور تحریم شده، چون انسداد دارایی‌های خارجی آن کشور برای اعمال فشار بیشتر انجام دهند که این موارد می‌تواند منجر به ایجاد مشکلات و ابهامات مختلفی در فضای سرمایه‌گذاری کشور و افزایش ریسک در اقتصاد گردد (یاوری و محسنی، ۱۳۸۹: ۹).

بعد از وقوع انقلاب اسلامی در ایران تا آغاز دهه ۱۳۹۰ جامع‌ترین (از نظر روش‌های اعمال تحریم)^۴، سخت‌گیرانه‌ترین (از نظر افزایش دامنه و حوزه‌های مورد تحریم مانند بانک‌ها) و پیچیده‌ترین تحریم‌ها (از نظر مکانیزم اجرا) در نوع خود وضع و با حمایت کنگره آمریکا، متحدان اصلی ایالات متحده و شورای امنیت سازمان ملل (با صدور قطعنامه)، اتحادیه اروپا، ترکیه، استرالیا، ژاپن و کره جنوبی اجرایی شد.

تحریم‌های بانک مرکزی در سال‌های اخیر نیز یکی از شدیدترین تحریم‌های اقتصادی تاکنون بوده است که علاوه بر محدود کردن درآمدهای حاصل فروش نفت کشور تأثیرات گسترده‌ای بر اقتصاد ملی از جمله اختلال در فعالیت بنگاه‌های اقتصادی، واردات کالا، افزایش جهشی نرخ ارز و سرمایه‌گذاری خارجی داشته است.

در دهه ۹۰ اعمال تحریم‌های آمریکا مشکلات بسیاری را برای جذب سرمایه‌گذاران خارجی در ایران ایجاد نمود. نقش مسلط آمریکا در اقتصاد جهانی موجب اقداماتی نظیر تحریم سرمایه‌گذاری در ایران، فشار آوردن بر سایر کشورها جهت اجرای این تحریم، به‌کارگیری فشارهای سیاسی، تهدیدها و... مانعی جدی در این زمینه برای جمهوری اسلامی ایران ایجاد گردیده است. با وقوع حادثه یازده سپتامبر و قرار گرفتن نام ایران در لیست محور شرارت، مجدداً وضع تحریم‌های

^۱ Boycot

^۲ Embargo

^۳ Financial sanctions

^۴ در یک تقسیم‌بندی دیگر، تحریم‌ها به دو دسته تجاری و مالی تقسیم شده‌اند که دو روش بایکوت و توقیف در دسته تحریم‌های تجاری قرار می‌گیرند.

^۵ اعمال تحریم با توجه به تعداد شرکت‌کنندگان به سه نوع: یک‌جانبه، چندجانبه و جامع (فراگیر) طبقه‌بندی می‌شود. در تحریم جامع همه

کشورها درگیر خواهند شد (محسنی؛ یاوری، ۱۳۸۹)

جدید علیه این کشور در دستور کار دولت آمریکا قرار گرفت. طرح موضوع هسته‌ای ایران در آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و سپس شورای امنیت به همراه اصرار دولت ایران بر تداوم غنی‌سازی اورانیوم دامنه تحریم‌ها را گسترده‌تر ساخت (افتخاری و باقری، ۱۳۸۹: ۱۴-۱۳).

در این دوره در ادامه تحریم‌های دوره قبل، تحریم‌های اقتصادی شدیدتری توسط آمریکا و اتحادیه اروپا وضع شد و اتحادیه اروپا انواع تحریم‌ها (تجاری و مالی) را علیه ایران در حوزه‌های مختلف وضع کرده است. این اتحادیه در جولای ۲۰۱۲ با استفاده از روش توقیف^۱، واردات نفت از ایران را متوقف کرد؛ که باعث شد ۲۳ درصد از صادرات نفت ایران که مختص مشتریان اروپایی بود کاهش یابد. به طوری که درآمدهای حاصل از صادرات نفت ایران به ۲/۹ میلیارد دلار رسید که نسبت به دوره مشابه سال قبل ۷ میلیارد دلار کاهش نشان می‌دهد (Anthony, Bradley, Khaza, ۱۰۸:۲۰۱۲). در مه ۲۰۱۲ اوپاما با امضای قانون «کاهش تهدیدهای ایران و موضوع حقوق بشر در سوریه»^۲ تحریم‌های اعمال‌شده بر بخش انرژی ایران را افزایش داد؛ این قانون باهدف اعمال فشار بر شرکت‌های سرمایه‌گذار خارجی فعال در بخش انرژی ایران، علیه شرکت‌هایی که در زمینه بیمه، فروش و اجاره تانکرهای نفت ایران فعالیت می‌کنند تصویب شد.

در ادامه جامعه «ارتباطات مالی بین بانکی جهانی»^۳ (SWIFT) با دستورالعمل اتحادیه اروپا مبنی بر قطع ارائه خدمات ارتباطاتی به بانک‌ها و مؤسسات مالی ایرانی که مشمول تحریم‌های اتحادیه اروپا قرار گرفته‌اند همراه شد. با خروج آمریکا از برجام، «هربرت مک مستر»^۴ مشاور امنیت ملی کاخ سفید با نقض آشکار تعهدات برجامی کشورش در سخنرانی خود در نشست امنیتی مونیخ، خواستار عدم سرمایه‌گذاری در ایران شد. او همچنین در دومین روز از کنفرانس امنیتی «مونیخ» بار دیگر ادعاهای مقامات آمریکایی در خصوص برجام و برنامه موشکی ایران را تکرار کرد. با آنکه مقامات آمریکایی طبق برجام حق اظهار نظر علیه سرمایه‌گذاری در ایران را ندارند، این مقام آمریکایی در سخنان خود گفت: «زمانی که شما در ایران سرمایه‌گذاری می‌کنید، در واقع در سپاه پاسداران سرمایه‌گذاری می‌کنید. علاوه بر روسیه و چین، کشورهایی چون ژاپن، کره جنوبی و آلمان هم در صدر سرمایه‌گذاران در ایران هستند (کیهان، کد خبر: ۱۲۶۵۱۲).

بنابراین وجود فضای عدم اطمینان به واسطه تحریم‌های بین‌المللی، شرکت‌های خارجی را در ورود به ایران دچار تردید و ادامه فعالیت فعال آنان در بازار ایران را با اختلال مواجه نمود؛ اما خروج شرکت‌های اروپایی از ایران، فرصتی را پیش روی بنگاه‌های چندملیتی آسیایی (به‌ویژه چینی) قرار داد تا جای خالی آن‌ها را پر کنند.

۶- معرفی ظرفیت‌های بین‌المللی مناسب جهت جذب سرمایه‌گذاری خارجی

همان‌گونه که گفته شد، به دلیل وجود برخی محدودیت‌ها و موانع بین‌المللی جذب سرمایه‌گذاری خارجی و با افزایش تحریم‌های اقتصادی، سرمایه‌گذاری خارجی در کشور رو به کاهش نهاد. این مهم موجب بروز اثرات منفی بر رشد

^۱ Embargo

^۲ <http://kayhan.ir/fa/news/203754>

^۳ Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication (SWIFT)

^۴ McMaster.H

اقتصادی کشور و موجب عدم دستیابی به اهداف برنامه ششم توسعه اقتصادی جهت تأمین منابع مالی خارجی (به میزان سالانه ۱۵ میلیارد دلار) گردید. شواهد نشان می‌دهد دستیابی به هدف مذکور در شرایط فعلی داخلی و بین‌المللی و با امکانات و شرایط موجود، به هیچ‌عنوان قابل امکان نیست؛ بنابراین با توجه به رویکرد منفی برخی کشورهای غربی و در رأس آن‌ها ایالات متحده آمریکا با رشد و توسعه اقتصادی و تأمین منابع مالی بین‌المللی کشور، ظرفیت‌های بین‌المللی قابل طرح برای افزایش میزان تعاملات اقتصادی بین‌المللی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی کشور به شرح ذیل معرفی می‌گردند:

۱-۶ بهره‌گیری از ظرفیت‌های سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران

در حال حاضر نزدیک به ۱۶۴ نهاد تخصصی در قالب آژانس‌های تشویق سرمایه‌گذاری عضو و ایپا^۱ (انجمن جهانی آژانس‌های تشویق سرمایه‌گذاری) هستند. همچنین بیش از ۲۵۰ نهاد و آژانس منطقه‌ای در دنیا وجود دارند که فعالیت‌های آژانس‌های ملی را به صورت ایالتی و استانی و محلی پوشش می‌دهند. عمده مسئولیت‌های این آژانس‌ها تصویرسازی مناسب از کشورشان است (سازمان سرمایه‌گذاری، ۱۳۹۲: ۴).

به‌طور کلی وظایف و فعالیت‌های این مؤسسات به پنج گروه تقسیم می‌شوند:

- الف: ذهنیت‌سازی: تبلیغات، پذیرش هیئت‌های سرمایه‌گذاری، برگزاری نمایشگاه‌ها و سمینارها؛
  - ب: پدید آوردن سرمایه‌گذاری: مکاتبه، ارسال دعوت‌نامه و معرفی فرصت‌های سرمایه‌گذاری خارجی؛
  - ج: ارائه خدمات سرمایه‌گذاری: مشاوره، پذیرش و صدور مجوز سرمایه‌گذاری، نظارت بر سرمایه‌گذاری؛
  - د: ارائه پیشنهادها برای وضع قوانین و مقررات و سیاست‌های سرمایه‌گذاری برای حل مشکلات آن‌ها.
- بر اساس ماده (۵) قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی «سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران»، تنها نهاد رسمی تشویق سرمایه‌گذاری‌های خارجی در کشور و رسیدگی به کلیه امور مربوط به سرمایه‌گذاری‌های خارجی است و درخواست‌های سرمایه‌گذاران خارجی در خصوص امور مربوطه از جمله پذیرش، ورود، به‌کارگیری و خروج سرمایه می‌باید به آن سازمان تسلیم گردد (قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی، ۱۳۸۱: ۳).
- به دلیل اهمیت و نقش روزافزون آژانس‌های تشویق سرمایه‌گذاری در بیشتر کشورها، نهاد سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران در کشورمان نیز می‌توان بر اساس شرح وظایف و نیز بر اساس تصریح ماده (۵) قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی از طریق موارد ذیل در جهت افزایش میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی اقدام نماید:

- اقدام برای تصویرسازی مناسب بین‌المللی از کشورمان در حوزه‌های مختلف اقتصادی و سرمایه‌گذاری؛
- ایجاد دفاتر تخصصی از سوی سازمان سرمایه‌گذاری در کشورهای هدف و سرمایه فرصت به‌ویژه در کشورهای همسایه؛
- شرکت هدفمند در همایش‌ها و سمینارهای بین‌المللی جهت معرفی فرصت‌های سرمایه‌گذاری کشور؛

¹ World Agencies International Promotion Association

- برنامه‌ریزی جهت تقویت همکاری‌های سرمایه‌گذاری با کشورهای عضو آکو و سازمان کنفرانس اسلامی و شرکت در نشست‌های تخصصی سرمایه‌گذاری؛

- ارائه راه‌کارها و پیشنهادهای مناسب برای وضع قوانین و مقررات و سیاست‌های سرمایه‌گذاری به نهاد قانون‌گذاری و اجرایی کشور در راستای تقویت و توسعه همکاری‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری با کشورهای هدف و نحوه بهره‌گیری از ظرفیت‌های اقتصادی ایرانیان مقیم خارج از کشور.

۲-۶ گسترش همکاری‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری با کشورهای همسایه، چین، روسیه و هندوستان

تمرکز بر گسترش همکاری‌های اقتصادی و جذب سرمایه‌گذاری کشورهایی که با توجه به دارا بودن ظرفیت‌های مناسب همکاری اقتصادی، به دور از تنش‌های سیاسی، بر اساس روابط برد-برد و دوستانه خواستار گسترش روابط با جمهوری اسلامی ایران هستند مانند: برخی کشورهای همسایه، جمهوری خلق چین، جمهوری فدراتیو روسیه، کشور هندوستان از طریق: ایجاد دفاتر تشویق و جذب سرمایه‌گذاری در کشورهای هدف گسترش ارتباطات بین‌المللی و تصویرسازی فضای سرمایه‌گذاری کشور؛ انعقاد موافقت‌نامه‌های سرمایه‌گذاری مربوط به همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه با سایر کشورها. به‌عنوان نمونه، در طی دو دهه گذشته رشد پرشتاب و سریع اقتصادی چین به‌عنوان یک کشور در حال توسعه و سرمایه فرست (روند جنوب - جنوب جریان سرمایه‌گذاری خارجی)، فرصتی بسیار خوبی است تا جمهوری اسلامی ایران بتواند از سرمایه شرکت‌های چندملیتی نوظهور آن بهره‌مند شود. جمهوری خلق چین در سال ۲۰۱۹ اولین صادرکننده و دومین واردکننده کالا به کشورهای جهان و دومین اقتصاد بزرگ دنیا بر پایه تولید ناخالص داخلی است. در همین راستا موافقت‌نامه‌هایی نیز جهت ارتقای سطح روابط اقتصادی و سرمایه‌گذاری بین دو کشور جمهوری اسلامی ایران و جمهوری خلق چین، منعقد گردیده است.

جدول شماره (۱) - آخرین وضعیت موافقت‌نامه‌های پایه‌ای اقتصادی سه‌گانه فی‌مابین ایران و چین

ردیف	نام موافقت‌نامه	آخرین وضعیت
۱	تشویق و حمایت متقابل از سرمایه‌گذاری	از ۱۳۸۴/۴/۱۰ بین دو کشور لازم‌الاجرا شده است.
۲	اجتناب از اخذ مالیات مضاعف	از ۱۳۸۲/۵/۲۳ بین دو کشور لازم‌الاجرا شده است.
۳	همکاری‌های گمرکی	از ۱۳۹۱/۱۲/۱۰ بین دو کشور لازم‌الاجرا شده است.

منبع: پایگاه اینترنتی سازمان سرمایه‌گذاری

جدول شماره (۲) - ارزش مبادلات تجاری (غیرنفتی) ایران و چین، مهر و موم‌های ۲۰۱۶ لغایت ۲۰۱۸ میلادی، ارزش: هزار دلار

سال	صادرات	واردات	حجم تجارت	تراز بازرگانی
۲۰۱۶	۸،۱۳۳،۸۹۲	۱۰،۴۳۳،۲۵۳	۱۸،۵۶۷،۱۴۵	-۲،۲۹۹،۳۶۱
۲۰۱۷	۹،۰۳۵،۳۳۱	۱۲،۳۴۶،۳۸۰	۲۱،۳۸۱،۷۷۱	-۳،۳۱۱،۰۴۹
۲۰۱۸	۹،۴۴۶،۰۷۷	۱۲،۰۵۳،۲۶۴	۲۱،۴۹۹،۳۴۱	-۲،۶۰۷،۱۸۷

منبع: گمرک جمهوری اسلامی ایران^۱

بررسی میزان واردات و صادرات به جمهوری خلق چین بیانگر افزایش رشد آن در مهر و موم‌های منتهی به ۲۰۱۸ است که این موضوع می‌تواند زمینه مناسبی جهت افزایش و توسعه همکاری‌ها در زمینه‌های جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کشورمان نیز باشد.

۳-۶ بهره‌گیری از ظرفیت‌های اقتصادی و سرمایه‌ای ایرانیان مقیم خارج کشور.

در سال‌های اخیر تعداد زیادی از ایرانیان مقیم خارج از کشور، علاقه‌مندی خود را برای بازگشت به کشور و موطن اصلی خود و حضور در فعالیت‌های اقتصادی، سرمایه‌گذاری و خرید سهام از بورس اوراق بهادار اعلام نمودند و متعاقباً برخی از آن‌ها نیز اقدام به اخذ مجوز سرمایه‌گذاری خارجی جهت تضمین سرمایه‌گذاری‌های خود در چارچوب قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی اقدام نمودند.

طبق اظهارات آقای مجید حلاج زاده رئیس مرکز خدمات مشاوره ایرانیان خارج از کشور «۷ میلیون ایرانی مقیم خارج از کشور هستند و کل سرمایه آن‌ها بالغ بر ۲۴۰۰۰ میلیارد دلار برآورد می‌شود که حتی اگر یک درصد آن وارد ایران شود و در عرصه‌های مختلف در عرصه‌های مختلف بکار گرفته شود تحول خوبی در اقتصاد ایجاد می‌کند» (مشرق نیوز، کد خبر: ۸۸۰۲۷۷).

جذب سرمایه ایرانیان مقیم خارج کشور مسلماً مطلوب و مفید است و تفاوت عمده‌ای که با سرمایه‌گذار بیگانه دارد این است که به خاطر تطابق و همگونی فرهنگی مذهبی و ملی ایرانیان، ممکن است بخش وسیعی از آن‌ها سرمایه‌ها را از مملکت خارج نکنند و اقدام به سرمایه‌گذاری مجدد آن نمایند. آن‌ها می‌توانند از تضمین‌های قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی هم استفاده نمایند. لذا بهتر است شرایط و تمهیدات مناسبی برای ورود سرمایه‌های ایرانیان مقیم طرح‌ریزی گردد (تدبیر، ۱۳۷۸: ۲۱).

ما باید به دنبال جذب هر چه بیشتر سرمایه ایرانیان مقیم خارج از کشور باشیم. ما می‌خواهیم تعدادی از ایرانی‌ها که پس از انقلاب رفته‌اند را به کشور بازگردانیم و راه برای سرمایه‌گذاری آنان در داخل را فراهم کرد (اقتصاد نیوز، کد خبر: ۱۲۱۵۹۳).

¹ www.tccim.ir

۴-۶ توسعه همکاری‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری با سازمان‌های منطقه‌ای مانند کشورهای عضو اکو و سازمان کنفرانس اسلامی از طریق: شرکت فعالانه در هم‌همایش‌ها و کمیته‌های تخصصی سرمایه‌گذاری، اعزام و پذیرش هیئت‌های سرمایه‌گذاری؛ تصویرسازی مناسب از ظرفیت‌های کشورمان در حوزه‌های مختلف اقتصادی و سرمایه‌گذاری در کنار معرفی فرصت‌های سرمایه‌گذاری خارجی به کشورهای عضو و علاقه‌مند به سرمایه‌گذاری در جمهوری اسلامی ایران؛ برگزاری دوره‌های آموزشی سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت و بلندمدت به همراه تبادل دانشجویان و اساتید کشورهای عضو اکو و سازمان کنفرانس اسلامی.

۷- نتیجه‌گیری

در بخش‌های ارائه‌شده پژوهش ضمن ارائه مباحث نظری مبانی سرمایه‌گذاری خارجی، تبیین جایگاه سرمایه‌گذاری خارجی در جمهوری اسلامی ایران، بررسی تحریم‌های اقتصادی و آثار آن بر سرمایه‌گذاری خارجی کشور می‌توان نتیجه‌گیری نمود که ظرفیت‌ها و یا محدودیت‌های بین‌المللی همواره تأثیرات مهمی بر سرمایه‌گذاری‌های خارجی در کشور از خود برجای خواهد گذاشت. از یک‌سو بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و فرصت‌های بین‌المللی می‌تواند موجب ارتقاء میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی و ورود تکنولوژی به کشور گردد و از سوی دیگر برخی محدودیت‌ها و موانع بین‌المللی نیز می‌تواند در کاهش جذب سرمایه‌گذاری خارجی به‌ویژه در زمان تحریم‌های اقتصادی در ایران در دهه ۱۳۹۰ موجب کاهش میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی و یا خروج سرمایه‌های خارجی را نیز موجب شود. در فرضیه پژوهش مهم‌ترین تأثیر تحریم‌های اقتصادی در دهه مذکور، در دوره ۴ ساله ریاست جمهوری ترامپ به‌واسطه تحریم‌های نفتی، سرمایه‌گذاری و بانک مرکزی بر اقتصاد ایران فرض گردید که بیشترین تأثیر را بر کاهش میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی تاکنون گذاشته است. در این دوران درآمدهای نفتی ایران به دنبال تحریم خرید نفت ایران توسط اتحادیه اروپا کاهش بسیار شدیدی یافت و در نهایت تحریم بانک مرکزی و به‌تبع آن محدود شدن شدید مبادله و انتقال ارز به ایران تأثیرات متعددی را بر اقتصاد ایران وارد کرده است. تحریم بانک مرکزی دسترسی ایران به درآمد حاصل از فروش نفت که ۸۰٪ درآمد دولت را تشکیل می‌دهد را محدود کرده است. این موضوع تأثیرات گسترده‌ای را از جمله اختلال در فعالیت بنگاه‌های اقتصادی، واردات کالا، افزایش جهشی نرخ ارز و تبعات آن، خروج سرمایه و شکل‌گیری اقتصاد غیررسمی به دنبال داشته است. از دیدگاه جذب سرمایه‌گذاری خارجی، تحریم به دلیل اختلال در امنیت اقتصادی، ورود شرکت‌های خارجی و ادامه فعالیت بنگاه‌های خارجی در جمهوری اسلامی ایران را تحت تأثیر قرار داده است. به دنبال پیوستن اتحادیه اروپا و سایر کشورها به تحریم سرمایه‌گذاری و بانکی و مالی، بیشتر شرکت‌های خارجی از انجام سرمایه‌گذاری در ایران منصرف گردیدند.

این موضوع ضمن تأثیرات قابل‌توجه بر ورود سرمایه‌های خارجی، انتقال تکنولوژی و دانش فنی به کشور را نیز محدود کرده است. با انحصاری شدن حضور شرکت‌های آسیایی (به‌ویژه چینی) گزینه‌های پیش روی ایران و به تبع آن قدرت چانه‌زنی کشور کاهش یافته است. از سوی بررسی ویژگی‌های روند سرمایه‌گذاری خارجی در جهان و منطقه، بیانگر

فرصت‌ها و محدودیت‌هایی برای جمهوری اسلامی ایران است. با بررسی گزارش‌های سالانه آنکتاد (کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل) که مرجع رسمی آمار جذب سرمایه خارجی در دنیا است درمی‌یابیم که کشورمان از سال ۹۲ تاکنون به‌ویژه پس از خروج آمریکا از برجام و اعمال تحریم‌های اقتصادی در جذب منابع نزولی عمل کرده است. با در نظر گرفتن این موضوع که جهان در شروع سیکل روبه رشد جدیدی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی قرار دارد و در این میان سهم نسبی کشورهای در حال توسعه در جذب و صدور FDI روبه افزایش است. این روند برای ایران نشان‌دهنده یک فرصت جدید است تا بتواند از طریق بررسی راه‌های برون‌رفت از تحریم‌های وضع شده به‌ویژه با برخورداری از ظرفیت‌های اقتصادی و سرمایه‌ای ایرانیان مقیم خارج از کشور و گسترش همکاری‌های مرتبط سرمایه‌گذاری با کشورهایی که به‌دوراز تنش‌های سیاسی و بر اساس روابط برد-برد خواستار گسترش روابط اقتصادی هستند (به‌ویژه جمهوری خلق چین) موجبات افزایش جذب سرمایه‌گذاری خارجی را فراهم نمود.

بنابراین ضروری است اجزاء سیستم ملی نوآوری کشور شامل دولت، بنگاه‌های داخلی، نهادها و مؤسسات و ... همکاری‌های لازم را در ابعاد مختلف برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی داشته باشند. همچنین می‌باید ابعاد نرم نهادها یعنی قوانین و مقررات و رویه‌ها نیز اصلاح شوند: چه آن‌ها که به‌عنوان مانع عمل می‌کنند و چه آن‌ها که برای تسهیل جذب سرمایه‌گذاری خارجی ضروری هستند.

منابع

- افتخاری و باقری دولت‌آبادی، (۱۳۸۹)، «اعمال فشار و تشدید گرایش ایران به استراتژی بازدارندگی»، فصلنامه سیاست دانشگاه تهران، دوره ۴۰، شماره ۴.
- افتخاری، حمید، (۱۳۸۶) «بررسی عوامل مؤثر در جریان سرمایه‌گذاری خارجی»، سازمان سرمایه‌گذاری.
- اقتصاد نیوز، (۱۳۹۴)، گفتگو با سید حسین سلیمی، عضو هیئت نمایندگی اتاق ایران، کد خبر: ۱۲۱۵۹۳ تاریخ انتشار ۱۴ تیرماه ۱۳۹۴
- انصاری، احمدرضا، (۱۳۷۲)، «سرمایه‌های فیزیکی خارجی و روش‌های جذب آن» نشر وزارت اقتصاد...
- ذوالقدر، مالک، (۱۳۸۸)، «مبانی نظری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی»، فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی ۳۹ (۲).
- سرویس کیهان، اخبار کیهان، کد خبر: ۱۲۶۵۱۲ تاریخ انتشار: ۲۸ بهمن ۱۳۹۶ - ۲۲: ۱۶
- سازمان سرمایه‌گذاری، (۱۳۹۲)، «مجموعه مقالات تأمین منابع مالی و سرمایه‌گذاری خارجی»، نشر: ماهواره.
- سبزیان موسوی آبادی، ع، موسویان، محمد، (۱۳۸۸)، چالش‌های نظری در روابط ایران و آمریکا، فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌الملل دانشگاه آزاد شهرضا، شماره اول.
- عبیدادی، لیلی، (۱۳۹۰)، «بررسی رابطه بین سرمایه‌گذاری خارجی و سرمایه‌گذاری داخلی»، عنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم اقتصادی چمران اهواز.
- قانون «تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی» (مصوب ۱۳۸۱).
- کاظمی، هاجر، (۱۳۸۴)، «سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران بعد از ۱۹۹۲ با تأکید بر سرمایه‌گذاری مستقیم اروپایی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل، دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه.
- کارو، دومینک امامی، (۱۳۶۷)، «مباحث حقوق بین‌الملل اقتصادی»، ترجمه محمد تلاری، نشر وزارت اقتصاد.
- کدی، نیکی، (۱۳۷۹)، «نه شرقی، نه غربی»، مترجمین سید داود آقایی، ابراهیم متقی، الهه کولایی، نشر میزان.
- محمدی، منوچهر، (۱۳۹۵)، «بازتاب جهانی انقلاب اسلامی»، نشر سازمان انتشارات پژوهشگاه اندیشه اسلامی.
- مرکز خدمات سرمایه‌گذاری آذربایجان غربی، (۱۳۹۶)، «قوانین مرتبط با سرمایه‌گذاری»، نشر اپلک آی.
- مهدی زاده، ع و سعید زاده، د (۱۳۸۸)، «ایران-اسرائیل، موازنه‌ای نابرابر»، فصلنامه مطالعات منطقه‌ای، شماره ۳۵.
- مروج، افسانه، (۱۳۹۳)، «تحریم‌های اقتصادی بین‌المللی»، پایان‌نامه ارشد، دانشگاه علامه، رشته حقوق بین‌الملل.
- ماهنامه تدبیر، (۱۳۷۸)، «جذب سرمایه‌های ایرانیان مقیم خارج» شماره ۹۵.
- مشرق نیوز، (۱۳۹۷)، «سرمایه ایرانیان خارج از کشور»، کد خبر: ۸۸۰۲۷۷، تاریخ انتشار ۱۱ مرداد ۱۳۹۷.

- وارسته، سعدالله، (۱۳۹۵)، «سرمایه‌گذاری خارجی و تأثیر آن بر اقتصاد کشور میزبان»، نشر نیاز دانش.
- یاوری، ک. محسنی، ر. (۱۳۸۹)، «آثار تحریم‌های تجاری و مالی در اقتصاد ایران: تجزیه و تحلیل تاریخی»، مجله مجلس و پژوهش، سال ۱۶، شماره ۶۱.
- میروسی، علیرضا، (۱۳۹۳)، «حقوق سرمایه‌گذاری خارجی در چارچوب معاهده دوجانبه سرمایه‌گذاری»، نشر پردیس.
- مهر آرا، محسن و اسدیان، زینب، (۱۳۸۸)، «تأثیر حکمرانی خوب بر سرمایه‌گذاری خارجی»، مطالعات اقتصاد بین‌الملل.
- مجتهدی، ایرج، (مرداد ۱۳۷۳)، سیاست خصوصی‌سازی و شرکت‌های چندملیتی، اطلاعات سیاسی و اقتصادی، تهران.

Cordesman, A. H., Mausner, A., & Nerguizian, A. (2012). US and Iranian strategic competition. Center for Strategic and International Studies.

Dunning, J. H. (1988). The theory of international production. The International Trade Journal, 3(1), 21-66.

Denisia, V. (2010). Foreign direct investment theories: An overview of the main FDI theories. European journal of interdisciplinary studies, (3).

United Nations Conference on Trade and Development Reports (2012-2015)) UNCTAD(- WIR, 2011; World bank database, World Development Report 2011, Data Catalog <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/world-development-report-2011>

2020 Index of Economic Freedom, Iran – The Heritage Foundation. <http://www.heritage.org/Index/Country/Iran>

Vernon, Raymond (1996), Product Life Cycle Theory, UK ESSAYS, Pro.

<https://www.ukessays.com/essays/economics/product-life-cycle-theory-by-vernon-economics-essay.php>

Sanction against Iran, From Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Sanctions_against_Iran

Survey of international capacities and restrictions on attracting Foreign Investment in the Islamic Republic of Iran (1390s)

*Shahram Saadatmand*¹, *Hosein Ahmadi*², *masoud hemmat*³

Received:2021/03/15

Accepted:2021/06/26

Abstract

Today, in international relations, attracting foreign investment is one of the most important tools for gaining international financial resources in most countries, including the Islamic Republic of Iran. The existence of some international capacities or restrictions in each country will always have important effects on the inflow of foreign investment. The important question of the Article is “How do international limitations influence on attracting foreign investment and which are increase investment opportunities for Iran? The purpose of this study is to identify and introduce the important international capacities and limitations of attracting foreign investment, especially in the 1390s Hijri Solar of the Islamic Republic of Iran. The research method in this research is descriptive-analytical and the collection tool is the library and statistical studies. The research hypothesis emphasizes that from an international perspective, the political and economic sanctions imposed by the United States on our country have been among the most important international restrictions on attracting foreign investment in Iran. The results show that using the potential of economic cooperation and investment with some countries and the economic potential of Iranians living abroad can increase the amount of foreign investment and subsequently overcome international constraints for the Islamic Republic of Iran.

key words: Foreign investment, International capacities and restrictions, Islamic Republic of Iran, United States of America.

---

¹ . Ph. D Student in International Relations, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Shahreza Isfahan, Iran

² . Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Shahreza, Isfahan, Iran (Corresponding Author)
ahmadi@iichs.ir

³ . Assistant Professor of Law, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Shahreza, Isfahan, Iran